

N.º 259

OS AFILLADOS DO DEMO.

CONTO

POR

EVARISTO MARTELO PAUMAN.

UNA PESETA.

CORUÑA: 1885

ESTABLECIMIENTO TIPOGRAFICO DE J. PUGA,

Calle Real número 30.

REAL ACADEMIA
GALEGA
A CORUÑA

F.1532

Biblioteca

OS AFILLADOS DO DEMO.

•
CONTO

POR

EVARISTO MARTELO PAUMAN.

PRIMERA EDICION.

CORUÑA: 1885

ESTABLECIMIENTO TIPOGRAFICO DE J. PUGA,

Calle Real, número 30.

Es propiedad de su autor, y nadie
podrá reimprimirla sin su permiso.

Os afillados do demo.

---

*Lenda muy certa da que fay fianza
á seu amigo Don Eduardo Pondal, poeta de
Bergantiños, seu compañeiro é paisano*

Evaristo Martelo Lauman.

1840

O descanso acabou, Pondál amigo,
 Do sono despertemos;
 Xa dentro non cabia canto digo;
 Nin tanto á a paz debemos,
 Que, si ó malo ten penas, ó que axuda,
 E tapa, é cala, xa que non acuda,
 Te-l-as debe tamén; non ó olvidemos.

Falla fay que se atalle ó torto rego
 E, farto de calar, vou dar castigo
 Co á miña pluma á tanto mal gallego.
 Non quero xa tapar morriña alléa;
 Do tempo, que perdín, oxe maldigo
 E solo irei, si tí non ves conmigo.
 De bichocos limpar á rosa quero;
 Non e' ó aguillon que ten á doce abella
 Basta á meu corazon, que trema fero;
 Nos ollos á carraxe me alumea,
 E á miña sede as aguas non chegaran
 Que á afogalos á todos abondaran
 De fato xuntos n' unha furna chéa.
 ¡Ver como poñen do Rey sábio á fala
 Os que mintindo din á quen lles créa

Que erguéla queren, é pulila!! ¡Estala
Canto de noble ten gallego séo,
E co á sangre arroutada á lingua cala!

O Rey sábio é poeta ben sabia
Trovar do corazon á poesía;
Para as cordas mover do sentimento
Á dorida dozura, ó noble acento
¡Ou cántigas gallegas! vos pedía;
¡Lembranzas d' outros dias!
Os de vida dourada é fin sangrento
Rodriguez de Padron, noble Macías.....
Antigos bardos, que da paz ó sono
Xuat' ó Dólmen dormídes...,
Prestáme voz; ó ronco son do trono,
Brazo de ferro d' indomeable Alcides,
Do bon Xesús o látigo sagrado,
Do lóstrego á mirada .
Para n' o polvo sepultar da nada
C'un rayo solo ó fato desleirado
Dos que queren mercar dentro do templo
Da santa pátria; de vilans exemplo;
Dos que á fala querida,
Onte gala dos ventos
Oxe trán arrastrada, mal ferida,
En farrapos sangrentos,
¡Pobre rosa entre lodo!
¡Entre os salvaxes pes das alimañas
Que á pisan sin entrañas...!

Mais non; honesto modo
Non he fidalgas armas
Ferir peitos menguados;
Para á guerra as espadas; co as visarmas
Mátanse os feros lobos, e' os forcados;
Os que nin teñen honra nin á viron
Non morreràn á ferro, que os honrara
Que á morte é un premio d'os que ben viviron;
Outras armas abundan; compren cordas
Que lles azouten con carraxe á cara.

II

Vouche á contar un conto, meu querido,
Que, aunque lle chamo conto, héche muy certo;
Atende ben desperto,
Que vas á rir con él; é merecido:
Non che direi lugar, tampouco tempo,
Que é cousa mala señalar co ó dedo,
Tirando por un fio
Ben se endereita da madeixa ó enredo,
E seguindo, seguindo po-l-ó rio,
Unhas veces mais tarde, outras mais cedo,
Sempre se vay á ó mar. ¿Quéres señales?
Canto podo decir, por muy amigo,
Direicho á tí; ¿ó tempo? é muy antigo;
Aló; cando na terra os animales
Falaban; non te rias,

Nin me digas que moitos fan-o agora,
Porque falaban ben n' aqueles dias,
E cando falan oxe hasta á nay chora.
¿Lugar? á nosa terra; é non me pidas
Que mais che diga; busca os adiviños
Si mais queres saber, é si te olvidas
Que inda fillos d' aqueles hay veciños.
¿Ves? xa dixen de máis; métesme en festas,
E, anque non son de medo,
E estou afeito á cabalgár nas bestas,
Si unha couce me dan con ela quedo.

Pois ben; habia n' aquel tempo xentes
De todas calidades, como agora;
Os sábios, os fidalgos, os podentes
Falában castellano; en mala hora
Esquencéran á fala dos abós,
Mais era un feito,
E, anque se sinta magoádo ó peito
Así nacendo ó deprendimos nos.

Crecéu ó castellano; á lingua nosa
Tan culta, noble, doce é cariñosa,
Perdendo foy as galas é cores
Como no crudo Inverno as pobres flores,
Que morren sin calor,
Aló, non mais, no corazon da aldea
Se falaba en gallego; os labradores,
E, consolando as queixas é doóres,
Platicando con eles ó señor.

Os calores do Vran pide no Inverno
 Ó corpo, e po-l-o Vran cobiza ó frío,
 Que este mundo hé un inferno
 Donde cada home quer toce-l-o río;
 O que se ten se olvida, e cobizamos
 Por mellor ó mais malo, sendo alléo,
 E co esta espiña po-l-o mundo vamos
 Bourando sempre, camiñando á réo.

Habiache un bon fato de ignorantes,
 Que foran bos para carda-l-o liño,
 Tal era seu camiño;
 Mais, vendo que ó carbon fay diamantes,
 Anque eran vidro da color do lodo
 »Brillar queremos como ó sol,» dixeron,
 »Grandes queremos ser, homes nombrados,»
 Mais de facelo non hachaban modo.
 Tristes andaban, secos é muchados,
 Cando chegou ó demo, doull' a o codo,
 Seguiron detras del, todos calados,
 E nun monte falóulles d' este modo:

»¡Ou grandísimos burros! si queredes
 »Hincharvos como á ran, que ó mundo diga,
 »Espantando de vos, canto sabedes,
 »A cousa pouco val; val unha figa
 »Con tal que me escoitedes.»
 »Non teñás duda, que anque séa ó demo
 »Á as veces son amigo,

»E si vos fago ben c'ó que vos digo
 »Tanto mal fago á ó mundo, que non xemo,
 »Que así dos meus deberes non desligo.»

«Estricáde muy ben todos á orella»
 Eles, chéos de pasmo, á boca aberta,
 Escoltaron; é manso como á ovella
 Así cumpléu ó seu padriño á oferta:

»Non vos tento á escribir en castellano,
 »Que non podès facelo;
 »E inda co á miña axuda sey de certo,
 »E sabedes que ó demo é muy desperto,
 »Que vos habian de correr en pelo;
 »Nin vosoutros podeades, nin eu quero,
 »Mais hay camino aberto;
 »Como ninguén galiego fala agora
 »Si non os labradores, xornaleiros,
 »É toda á xente ruda, e non señora
 »É eu castellano solo os cábaeiros
 »E á xente sabidora;
 »Falade vos na lingua que podeades,
 »E, si floxos vos vedes,
 »Irvos á as fontes, donde fan ruádas
 »Sentadas nas caldeiras as criadas;
 »Falar c' os arriéiros, é veredes
 »Que axiña deprendédes
 »Reboldos, e paliqúe é patuxadas.

»Vexo que he certo, como vos falando

»Co esa verdá dos tempos mais primeiros,
»Que por ser boa estouvos enseñando,
»Que van fuxir as cóuces, é inda cheiros;
»Mais eso pouco importa;
»Siquera val un pito,
»Flores hay no xardin, berzas na horta,
»E de xenios é gustos nada escrito;
»Como as xentes sabidas non entenden
»Á fala dos gallegos,
»Aló, que non pedades;
»Os que á falan na aldea non atenden
»Á pulidos, limpeza é vanidades,
»É con darlle un lixeiro coloríño,
»Vervos levita, vidros sobre os ollos,
»Como ó señor maestro de Valviño,
»Sin que moito quentede-l-os miollos
»Xa berrarán que sodes
»Os nobles campeons da vosa terra,
»Os grandes sábios, que Galicia encerra,
»Mais valentes que Herodes.

»Dirédes, ó primeiro;
»Que, amantes do Gallego, levantálo
»E pulilo queredes; devolverlle
»Ó pasado esplendor; que ó mundo enteiro
»Deprenda á respetálo;
»E con este consello verdadeiro
»Xa da glória quedades á cabalo.

»¡Ay! unha cousa grande me esquencia

- »Si hay algun atrevido, que vos diga,
 »Conocendo as grandezas d' outro dia,
 »Que á fala do Rey sabio
 »Á as vosas espresions non somellaba,
 »Nin tiña porco labio
 »Nin po-l-as fontes emporcada andaba,
 »Non teñâs medo; levantáde á testa
 »E decirlle berrando:
 »*Jrande treidor*, uon veñas *figurando*
 »*Iso non fu jallejo*, é *lingua mesta*
 »*Pro á yalma*, xuramos que era *yesta*».
 »Decirlle que falades co *á lindura*
 »Dos que ó gallego neto agora falan
 »Aló nos campos, donde á lingua e pura,
 »Decirlle que, *vesibre*, *bunitura*,
 »*Yalma*, *fogo*, *empesaron*, *pátrea*, *hestoria*,
 »*Gunisar*, *Imposibre*, *Las*, *mamoria*
 »*Son vouces que esprendecen* dend' á altura;
 »Que he certo, que, falando en castellano,
 »Chámanse barbarismos
 »*Probe*, *zordado*, *Jole*, *Zinapismos*,
 »Mais en gallego hé outra á nay do ano
 »Que anque as leyes é os feitos son os mesmos
 »¿Quén de zurzir se cóida n' este pano?
 . . . . .
 »Fay falla ainda algunha axuda fora;
 »Preguntade que he *mau Guttemberga*
 »Que éu, anque son ó demo, d' esa xerga
 »Non entendin ó xeito por agora;
 »Eu conozo mans blancas..., negras...; zóa

»Como abellon na orella en min á idéa;
 »Anque acertar non podo c' o que séa,
 »Mais xa que ó dixo *Brás* lle cousa bóa,
 »¡Esa *máu* debe ser das máis pèsadas!
 »Aloumiñála ben, fillos queridos,
 »Que, si á tedes amiga, á labazadas
 »Ha de facer calar os atrevidos.
 »Decirlle que *cochado* de *vilanza*,
 »*Cheyo* *hastra* os *labros* *sinca* *drento* *queiba*
 »*Tuda* á *pinzoña* *coma* un *cribo* *ceiba*
 »*Pro* que as *vosas* *grandezas* non alcanza;
 »Que está *mog* ben *xeitado* q' o pai diga
 »Triste chorando á morta rapariga
 »Aquelo de *esbagullo*,
 »E que si di tamén *dóime* ó *bandullo*,
 »De doerse hé muy dono donde queira
 »Si él sinte por alí, *que estomballado*
 »Pode c' o doór sentir en calquer lado;
 »Que iguales dous inda n' os hay na feira
 »Nin caras nin *espritos* ¡*Malpocado!*

. . . . .
 »Tamén compre á à *verdá* *remolcadeiro*;
 »Sempre que á conto veña, ter cuidado
 »Uns para outros de ter aparelado
 »Para ó curuto un *féixe* de *loureiro*,
 »Pois calquera que vexa un *coroado*
 »Dos *padriños* non coida, é *po-l-ó* *cheiro*
 »Non sempre se *adiviña* ó que hay *tapado*;
 »Vosoutros *rebulir*; que hé *cousa* *certa*
 »Que, *mentras* *fora* non se vexa á *orella*,

»Do leon co á pelica ben cuberta,
 »Calquera burra c' o leon somella.

.....
 »Non vos importe nada canto falen,
 »Verrade mais é mais hasta que calen;
 »Sempre manda ó castron, que millor turra,
 »Adiante sempre; non parès á burra
 »E xa veredes si os consellos valen.

.....
 »Adios, meus fillos, po-l-o mundo ide;
 »Non vos darey señal pra que podades
 »Conocervos mañán, si vos hachades
 »Muy lonxe é unirvos á hermandade pide;
 »Si tedes enemigo algun villano,
 »Abonda por senal como falades
 »E non facelo nunca en castellano,
 »Adios; non olvid^os unha palabra.»

.....
 Dixo ó demo acabando;
 Miróunos é estricou ó pé de cabra;
 A á terra se abaixaron;
 Chorosos un á un foron pasando
 E ó pé entre bágoas sin falar bicaron,
 Sonóu un trono; os montes resoáron;
 En fume é polvo se desfixo todo,
 Nin páxaros quedaron.
 Solo quedóu un charco, é negro lodo.

III

Ahí tes á lenda, amigo;

Tí os conoces; tamén os coñecía
A nunca ben chorada Rosalía,
E ó bon Curros; vosoutros os que tedes,
Co os mais, que por sabidos xa non digo,
No corazón á santa poesía;
Vosoutros, que sabedes
Ergue-l-a frente á donde nace ó día!
¿Por qué calar, si os corazóns feridos
Choran da pátria os males é doóres?
¿Por qué tapar traidores
Baixo ó manto dos bardos escondidos?
Arriba as frentes; os que as teñan puras,
Donde ó xénio aluméa,
Xa se verán do Pindo nas alturas.
Aquelas, que roxeá
Azoutando á vergonza, á terra mórdan
Entre zinzas é polvo, e si as recordan
A rentes do pecado á pena séa.
¡Afora carantoñas! Tén na terra
Cada home unha misión, fixo camiño;
As aigas colgan xunt' ó céo ó niño,
De noite ó móucho nos furados berra;
Non as aigas; os páxaros pequenos,
Os gorrions, que folgan entr' ó trigo,
Si po-l-o día ó ven deixa-l-o abrigo,
En bandadas ó corren como nenos.
A eses móuchos das letras, que ó furado
Deixaron para mal da pátria nosa,
Que por arte do demo bochornosa,
De emporcar canto tocan téñen fado,

D' entre as xentes é á luz escorrentemos,
 Calados volvan, de vergonza chéos,
 A os seus furados,
 É alí entre á negra oscuridá calados
 Remordéndoll' ó peito, os santos céos
 Ó castigo lles den dos seus pecados

Vánse á virar á min; sementey ventos
 É collerey trebons é mais centellas.
 Nin lles nego á defensa, nin afellas
 Para loitar me fallan os alentos.
 Chamarán ó padriño para axuda,
 Mais eu conxurarey encantamentos
 Poñendo á figa prâ que non acuda,
 Teño as cordas na mân; de frente quedo,
 Si vengar á carraxe os magoados
 En min quixeren, non lles teño medo;
 Véñanse á min do demo os afillados,
 Inda teño gardada á nay do año,
 Si me estrico nos pés mais alto chego.
 ¿Mais como van falar, si en castellano
 Non saben, é inda menos en gallego?

Soméllame que folgo; he mal de libro; (1)
 Veña un hisopo, agua bendita, o crego.

La Coruña Agosto de 1885.

(1) Mal de libro; denominase así en Galicia á toda especie de enfermidade, que el vulgo cree producida por maleficios, hechicerías ó el Diabolo, y cuya curacion atribuye á los exorcismos, hisopo; y oraciones, que lee el cura.

Erratas más notables.

Página	7,	línea	8. ^a	dice; d'os,	debe leerse; dos
id.	10,	id.	18. ^a	dice; en,	debe leerse; en
id.	12,	id.	9. ^a	dice; non,	debe leerse; non
id.	14,	id.	14. ^a	dice; castellano	debe leerse; castellano.
id.	14,	id.	15. ^a	dice; olvides,	debe leerse; olvidés

